

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

К.О. УТЕНКОВА, кандидат економічних наук, доцент
кафедри бухгалтерського обліку і аудиту,
Харківський національний аграрний університет
ім. В.В. Докучаєва
ORCID: 0000-0001-9097-5431
E-mail: karinautenkova@gmail.com

Анотація. Стаття присвячена дослідженню механізму економічної безпеки, що входить до системи економічної безпеки підприємств. Акцентується увага на важливості ролі механізму забезпечення економічної безпеки, який поруч із суб'єктами та об'єктами є ключовим елементом системи економічної безпеки підприємства.

Мета дослідження полягає у вивченні сутності механізму економічної безпеки та розробці концептуальної моделі його функціонування для підприємств аграрного сектору.

Досліджено зміст термінів «механізм забезпечення економічної безпеки», «механізм управління економічною безпекою», «механізм формування економічної безпеки». Сформульоване власне бачення змісту категорії «механізм економічної безпеки». Механізм економічної безпеки автор розглядає як складову системи економічної безпеки, що являє собою сукупність законодавчо врегульованих методів, заходів, засобів, важелів, які у взаємодії забезпечують реалізацію стратегії економічної безпеки підприємства.

Запропоновано авторське трактування концептуальної моделі механізму економічної безпеки. Сформульовано мету і завдання механізму економічної безпеки; визначено його методи, інструменти і важелі. Формування підґрунтя для функціонування механізму економічної безпеки передбачає також створення нормативно-правового, фінансового, інформаційного, аналітичного, техніко-технологічного, кадрового, організаційного, науково-методичного забезпечення.

Оцінку зовнішніх і внутрішніх загроз економічній безпеці підприємства пропонується здійснювати у розрізі її функціональних складових, зокрема, мова йде про такі складові: фінансова, кадрово-інтелектуальна, виробничо-технологічна, політико-правова, безпека прийняття рішень і захищеність інформації, екологічна, інвестиційно-інноваційна, соціальна, маркетингова, ресурсно-технічна, енергетична, продовольча, транспортна, зовнішньоекономічна. Управління механізмом економічної безпеки неможливе без моніторингу ефективності такого механізму, одним із аспектів якого є контроль.

Ключові слова: економічна безпека, механізм, підприємства, ризики, загрози, модель.

Актуальність.

Економічну безпеку потрібно розглядати як систему, що має певні структурні елементи і зв'язки між ними. На сьогодні проблеми економічної безпеки України загалом та аграрного сектору її економіки зокрема є настільки серйозними і складними, що існує гостра потреба у більш глибоких дослідженнях не лише сутності категорії «економічна безпека», а й системи економічної безпеки з метою досягнення більш суттєвих загальнотеоретичних результатів і практичних рекомендацій.

Результати наших досліджень, присвячених системі економічної безпеки, дають змогу стверджувати, що модель системи економічної безпеки з позиції сукупності структурних елементів має такі складові: суб'єкт, об'єкт, інструменти, принципи, цілі, завдання і механізм економічної безпеки.

Необхідно наголосити на важливості ролі механізму забезпечення економічної безпеки, який поруч із суб'єктами та об'єктами безпеки є ключовим елементом системи економічної безпеки підприємства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Зважаючи на це, актуальності набуває трактування сутності механізму економічної безпеки. У науковій літературі на сьогодні відсутній єдиний підхід до визначення цього терміну, а також можна спостерігати ототожнення його із системою економічної безпеки.

Розгляд підходів до тлумачення механізму в економічній літературі доцільно розпочати із підходу теорії

економічних механізмів (*mechanism design theory*), авторами якої є нобелівські лауреати 2007 року Л. Гурвіц, Р. Майерсон і Е. Маскін [1]. Механізм подається як модель передачі інформації у економічних процесах, системах, вона передбачає агрегування інформації від різних економічних суб'єктів у центрі та прийняття ним остаточних рішень.

Дослідження доводять, що учені застосовують терміни «механізм забезпечення економічної безпеки», «механізм управління економічною безпекою», «механізм формування економічної безпеки». Як правило, ці поняття ототожнюються, про що можна зробити висновок із таблиці 1.

Метою дослідження є вивчення сутності механізму економічної безпеки та розробка концептуальної моделі його функціонування для підприємств аграрного сектору.

Матеріали і методи.

Методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання економічних явищ, положення економічної теорії щодо економічної безпеки; методи теоретичного узагальнення і порівняння використано у процесі опрацювання літературних джерел і вивчення поставлених питань; моделювання – при формуванні моделі механізму економічної безпеки тощо.

Результати дослідження та їх обговорення.

За Л. Гурвіцем, «механізм» можна визначити як взаємодію між суб'єктами та центром, що складається із трьох стадій: 1) суб'єкти надсилають центру повідомлення m_i ; 2) центр, отримавши усі повідомлення, роз-

Таблиця 1. Тракткування терміну «механізм» у контексті економічної безпеки

Термін	Автор	Авторське трактування змісту терміну
Механізм забезпечення економічної безпеки	Іванюта Т.М., Заїчковський А.О. [2]	сукупність законодавчих актів, правових норм, рушійних мотивів та стимулів, методів, заходів, сил та засобів за допомогою яких суб'єкт впливає на об'єкт для досягнення цілей безпеки та вирішення завдань
	Дуб Б.С. [3]	сукупність економіко-організаційних та правових методів і форм, засобів впливу та забезпечуючої частини, які сприяють реалізації функції управління в системі економічної безпеки підприємства задля гарантування стану захищеності
Механізм управління економічною безпекою	Каламбет С.В., Воропай В.А. [4]	сукупність загальних і спеціальних методів, засобів, важелів організаційної, управлінської, економічної діяльності підприємства на основі дотримання нормативно-правових актів та використання необхідної інформації з метою забезпечення економічної безпеки підприємства.
	Хруш Н.А., Ваганова Л.В. [5]	принципи, прийоми та способи, методи та методики, процедури, алгоритми і моделі, за допомогою яких забезпечується гармонізація всіх сфер діяльності підприємства та інтересів, що взаємодіють з ним
Механізм формування економічної безпеки	Білошкурська Н.В. [6]	поєднання мети, цілей, завдань, принципів, методів, функцій, засобів, що дозволяє діагностувати, прогнозувати і контролювати стан економічної безпеки для прийняття адаптивних рішень щодо розвитку підприємства
	Лубенець І. О. [7]	поєднання мети, цілей, завдань, принципів, методів, функцій, засобів, що дозволяє діагностувати, прогнозувати контролювати стан економічної безпеки для прийняття адаптивних рішень щодо розвитку підприємств

раховує очікуваний результат $Y = f(m_p, \dots, m_n)$; 3) центр оприлюднює результат Y і, за необхідності, втілює його в життя.

У контексті економічної безпеки підприємства «механізм» можна тлумачити таким чином:

- суб'єкти економічної безпеки підприємства (юридичні та фізичні особи, державні органи, які прямо забезпечують економічну безпеку чи опосередковано через свою діяльність впливають на неї) передають центру – головному суб'єктові системи – інформацію m_p , що

є суттєвою для ухвалення певного рішення;

- головний суб'єкт системи економічної безпеки, отримавши таку інформацію, аналізує і оцінює її, прогнозує можливий результат, порівнює, за необхідності, його із бажаним результатом, після чого ухвалює необхідні рішення: $Y = f(m_p, \dots, m_n)$;
- головний суб'єкт системи економічної безпеки оголошує результат Y особам, що причетні до його отримання або зацікавлені в ньому, окреслює шляхи його от-

римання, необхідні дії для отримання результату, контролює та координує ці дії, за необхідності корегує їх.

Враховуючи результати досліджень щодо сутності механізму економічної безпеки, нами було сформульоване власне бачення змісту цієї категорії.

Механізм економічної безпеки, на наш погляд, – це ключова складова системи економічної безпеки, що являє собою сукупність законодавчо врегульованих методів, заходів, засобів, важелів, які у взаємодії забезпечують реалізацію стратегії економічної безпеки підприємства.

Сутність механізму економічної безпеки наочно демонструє рис. 1, на якому зображено авторське бачення концептуальної моделі механізму. Механізм економічної безпеки підприємства повинен, перш за все, корелювати із загальною стратегією його розвитку і сприяти реалізації цієї стратегії. Це дає нам усі підстави стверджувати, що стратегія економічної безпеки підприємства є складовою стратегії економічного розвитку підприємства.

Метою функціонування механізму економічної безпеки є забезпечення належного рівня економічної безпеки підприємства для досягнення його стратегічних цілей. Відповідно до сформульованої мети можна назвати завдання, які повинен виконувати механізм економічної безпеки, зокрема:

- окреслення кола можливих чинників впливу на економічну безпеку;
- розробка та реалізація превентивних заходів щодо забезпечення належного рівня економічної безпеки;
- розробка реактивних заходів спрямованих на усунення існуючих загроз економічній безпеці;

- виявлення реальних загроз економічній безпеці;
- нейтралізація існуючих загроз;
- постійний моніторинг рівня безпеки;
- визначення ефективності заходів щодо забезпечення економічної безпеки.

Методами в механізмі формування економічної безпеки є способи, за допомогою яких здійснюється вплив на об'єкти з метою досягнення стратегічних цілей підприємства. Щодо складу таких методів, необхідно зазначити, що до них доцільно буде віднести не лише економічні методи, а й адміністративні та соціально-психологічні методи.

Серед інструментів, які забезпечують економічну безпеку підприємства, у економічній літературі виділяють такі:

фінансово-економічні – забезпечують оперативне покращення фінансових показників діяльності підприємства (управління прибутком, витратами, капіталом, фінансовий облік, фінансовий аналіз, фінансове планування, фінансове регулювання, страхування тощо);

організаційно-технологічні – забезпечують підвищення ефективності використання наявних ресурсів шляхом оптимізації технологічних процесів, удосконалення структури підприємства, зміни кадрової політики тощо;

аналітичні – забезпечують попередження реалізації ризиків або своєчасне їх виявлення шляхом постійного моніторингу показників діяльності.

Важелі, у свою чергу, – це прийоми дії вищезазначених інструментів на підприємство у цілому та його внутрішнє і зовнішнє середовище з

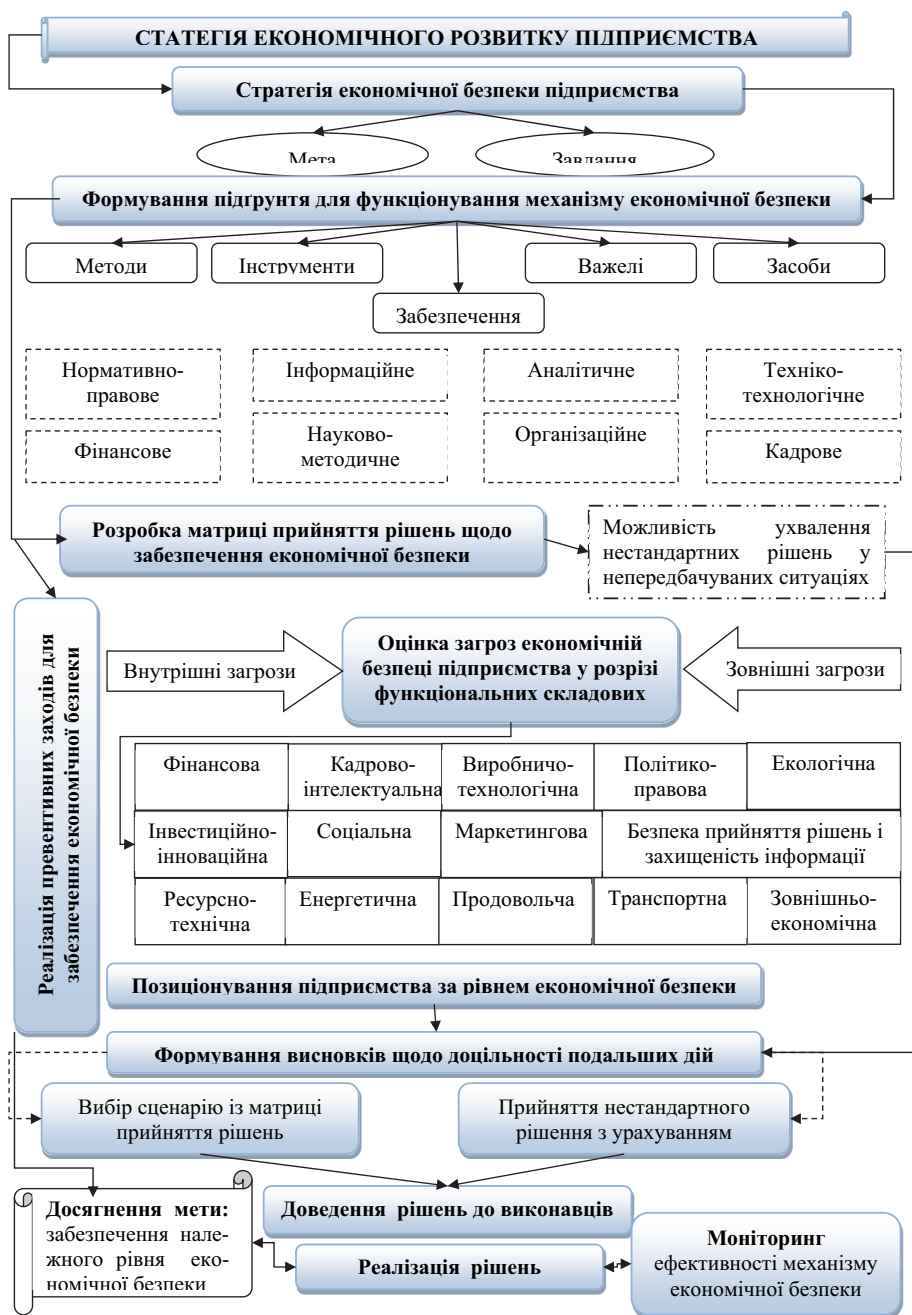

Рис. 1. Концептуальна модель механізму економічної безпеки*

* Джерело: розробка автора

метою управління економічною безпекою підприємства.

Формування підґрунтя для функціонування механізму економічної безпеки передбачає також створення відповідного забезпечення, зокрема мова йде про нормативно-правове, фінансове, інформаційне, аналітичне, техніко-технологічне, кадрове, організаційне, науково-методичне забезпечення.

Сформоване таким чином підґрунтя для функціонування механізму економічної безпеки дає змогу механізму діяти у трьох площинах (рис. 2).

Оцінка зовнішніх і внутрішніх загроз економічній безпеці підприємства здійснюється у розрізі її функціональних складових, що були розглянуті автором раніше [8], зокрема, мова йде про такі складові: фінансова, кадрово-інтелектуальна, виробничо-технологічна, політико-пра-

вова, безпека прийняття рішень і захищеність інформації, екологічна, інвестиційно-інноваційна, соціальна, маркетингова, ресурсно-технічна, енергетична, продовольча, транспортна, зовнішньоекономічна.

За результатами такої оцінки здійснюється позиціонування підприємства за рівнем економічної безпеки, що, у свою чергу, зумовлює подальші дії: або вибір сценарію із матриці прийняття рішень; або, якщо має місце непередбачена раніше ситуація, приймають оперативне рішення, що буде адекватне конкретним умовам. Таке рішення необхідно довести до безпосередніх виконавців, які забезпечать його реалізацію.

Управління механізмом економічної безпеки неможливе без моніторингу ефективності такого механізму, одним із аспектів якого є контроль.

Рис. 2. Три площини дії механізму економічної безпеки*

* Джерело: розробка автора

Функціонально контроль вирішує цілий комплекс завдань та поєднує між собою всі ключові елементи системи економічної безпеки підприємства. Він забезпечує взаємозв'язок між формуванням інформаційної бази, аналізом, плануванням, розробкою та реалізацією антикризових заходів, оцінкою їх ефективності та формуванням висновків [4].

Контроль ефективності механізму економічної безпеки підприємства залежно від часу може бути:

1) поточний, тобто такий, що здійснюється постійно у процесі реалізації певних заходів з метою оцінки ступеню їх ефективності та адекватності для забезпечення економічної безпеки;

2) підсумковий, тобто такий, що здійснюється за результатами звітного періоду чи реалізації певного комплексу заходів з метою перевірки відповідності досягнутих результатів поставленим цілям, а також ефективності системи економічної безпеки підприємства у цілому.

Одним із перспективних форм підсумкового контролю, на нашу думку, є аудит економічної безпеки, якому буде присвячено окремий аспект подальших досліджень.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Механізм управління економічною безпекою підприємств аграрного сектору дозволяє ефективно реалізувати комплекс заходів щодо захисту від внутрішніх і зовнішніх загроз економічній безпеці. Узагальнюючи викладене вище, можна зазначити, що основними перевагами запропонованої моделі механізму економічної безпеки є: забезпечення сталого економічного розвитку підприємства,

досягнення бажаного рівня ключових показників його діяльності; захист від негативного впливу кризових явищ економіки (зовнішні загрози); запобігання випадкам умисного чи випадкового заподіяння шкоди економічній безпеці з боку персоналу (внутрішні загрози); забезпечення постійного моніторингу стану економічної безпеки; формування надійних інформаційних потоків і своєчасне забезпечення керівництва інформацією про економічний стан; запобігання небезпекам і загрозам у діяльності підприємства, а також можливість їх локалізації і ліквідації.

Список використаних джерел:

1. Hurwicz L., Maskin E. S., Myerson R. B. Mechanism design Theory. Щорічник лауреатів нобелівської премії з економіки. 2007. URL: http://nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/2007//eoadv07.pdf
2. Іванюта Т.М., Заїчковський А.О. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури. 2009. 256с.
3. Дуб Б.С. Механізм забезпечення економічної безпеки підприємства: сутність, структура, значення. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/01/63-2.pdf>
4. Каламбет С.В., Воропай В.А. Механізм забезпечення економічної безпеки підприємств залізничної галузі. Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. 2013. № 2. С. 106-113.
5. Хрущ Н.А., Ваганова Л.В. Розробка механізму управління економічною безпекою підприємства. Вісник Хмельницького національного університету. 2014. № 4. Том 2. С. 17-21.
6. Білошкурська Н.В. Економіко-організаційний механізм формування економічної безпеки під-

- приємства: принципи побудови, функції, структура. Економіка та держава. 2003. №12. С. 24-29. URL: file:///C:/Users/%D0%9A%D0%90%D0%AF/Downloads/ecde_2013_12_7.pdf
7. Лубенець І. О. Принципи побудови та структура економіко-організаційного механізму формування економічної безпеки підприємства. Вісник Приазовського державного технічного університету. 2016. №31. С. 140-147.
 8. Утенкова К.О. Сутнісна характеристика функціональних складових економічної безпеки. Облік і фінанси. 2018. №3. С.146-156
 4. Kalambet, S.V., Voropai, V.A. (2013). Mekhanizm zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv zaliznychnoi haluzi [Mechanism for ensuring the economic security of railway enterprises]. Naukovyi visnyk: Finansy, banky, investysii. 2. 106-113.
 5. Khrushch, N.A., Vahanova, L.V. (2014). Rozrobka mekhanizmu upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva [Development of a mechanism for managing the economic security of the enterprise]. Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. 4. (2). 17-21.
 6. Biloshkurska, N.V. (2003). Ekonomiko-orhanizatsiinyi mekhanizm formuvannia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva: pryntsyipy pobudovy, funktsii, struktura [Economic and organizational mechanism of formation of economic security of the enterprise: principles of construction, functions, structure]. Ekonomika ta derzhava. 12. 24-29.
 7. Lubenets, I. O. (2016). Pryntsyipy pobudovy ta struktura ekonomiko-orhanizatsiynoho mekhanizmu formuvannia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [Principles of construction and structure of economic and organizational mechanism of formation of economic security of the enterprise]. Visnyk Pryazovskoho derzhavnoho tekhnichnoho universytetu. 31. 140-147.
 8. Utenkova, K.O., (2018), Sutnisna kharakterystyka funktsionalnykh skladovykh ekonomichnoi bezpeky [An essential characteristic of the functional components of economic security]. Oblik i finansy. 3.146-156.

References

1. Hurwicz L., Maskin E. S., Myerson R. B.(2007). Mechanizm design Theory. Annual of Nobel Prize winners in economics. Available at: http://nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/2007//ecoadv07.pdf
2. Ivaniuta, T.M., Zaichkovskyi, A.O. (2009). Ekonomichna bezpeka pidpriemstva [Economic security of the enterprise]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury. 256.
3. Dub, B.S. Mekhanizm zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva: sutnist, struktura, znachennia [The mechanism of ensuring the economic security of the enterprise: nature, structure, value]. Available at: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/01/63-2.pdf>
4. Kalambet, S.V., Voropai, V.A. (2013). Mekhanizm zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv zaliznychnoi haluzi [Mechanism for ensuring the economic security of railway enterprises]. Naukovyi visnyk: Finansy, banky, investysii. 2. 106-113.
5. Khrushch, N.A., Vahanova, L.V. (2014). Rozrobka mekhanizmu upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva [Development of a mechanism for managing the economic security of the enterprise]. Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. 4. (2). 17-21.
6. Biloshkurska, N.V. (2003). Ekonomiko-orhanizatsiinyi mekhanizm formuvannia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva: pryntsyipy pobudovy, funktsii, struktura [Economic and organizational mechanism of formation of economic security of the enterprise: principles of construction, functions, structure]. Ekonomika ta derzhava. 12. 24-29.
7. Lubenets, I. O. (2016). Pryntsyipy pobudovy ta struktura ekonomiko-orhanizatsiynoho mekhanizmu formuvannia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [Principles of construction and structure of economic and organizational mechanism of formation of economic security of the enterprise]. Visnyk Pryazovskoho derzhavnoho tekhnichnoho universytetu. 31. 140-147.
8. Utenkova, K.O., (2018), Sutnisna kharakterystyka funktsionalnykh skladovykh ekonomichnoi bezpeky [An essential characteristic of the functional components of economic security]. Oblik i finansy. 3.146-156.

Utenkova KO. (2019). CONCEPTUAL APPROACH TO THE FORMATION OF THE ENTERPRISE ECONOMIC SECURITY MECHANISM. BIOECONOMICS AND AGRARIAN BUSINESS, 10(2): 134-143. <http://doi.org/10.31548/bioeconomy2019.02.134>.

Abstract. The article is devoted to the study of the mechanism of economic security that is included to the system of economic security of enterprises. Emphasis is placed on the importance of the economic security mechanism role, which, alongside with entities and objects, is a key element of the enterprise's economic security system.

The aim of the study is to study the nature of the mechanism of economic security and to develop a conceptual model of its functioning for agricultural enterprises.

The meaning of the terms «mechanism of ensuring economic security», «mechanism of managing economic security», «mechanism of forming economic security» is investigated. Author's vision of the content of the category «mechanism of economic security» is formulated. The author considers the mechanism of economic security as an integral part of the economic security system, which is a set of legislatively regulated methods, measures, ways, levers, which together ensure the implementation of the economic security strategy of the enterprise.

The author's interpretation of the conceptual model of the mechanism of economic security is offered. The purpose and objectives of the mechanism of economic security are formulated; its methods, tools and levers are defined. The formation of the basis for functioning the economic security mechanism also involves the creation of regulatory, legal, financial, informative, analytical, technical, technological, personnel, organizational, scientific and methodological support.

The assessment of external and internal threats to the economic security of the enterprise is proposed to carry out in the context of its functional components, in particular, it goes about the following components: financial, human resources, production, technological, political and legal, security of decision making and information security, ecological, investment and innovative, social, marketing, resource-technical, energy, food, transport, foreign economic. Management of the economic security mechanism is impossible without monitoring the effectiveness of such mechanism, one of which is control.

Keywords: economic security, mechanism, enterprises, risks, threats, model.

К.А Утенкова (2019). КОНЦЕПТУАЛЬНЫЙ ПОДХОД К ФОРМИРОВАНИЮ МЕХАНИЗМА ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ. БИОЭКОНОМИКА ТА АГРАРНИЙ БІЗНЕС, 10(2): 134-143. <http://doi.org/10.31548/bioeconomy2019.02.134>.

Аннотация. Стаття присвячена дослідженню механізму економічної безпеки, який являється складовою системи економічної безпеки підприємств. Акцентується увага на важливості ролі механізму забезпечення економічної безпеки, який наряду з суб'єктами і об'єктами являється ключовим елементом системи економічної безпеки підприємства.

Ціль дослідження заключається в вивченні сутності механізму економічної безпеки і розробці концептуальної моделі його функціонування для підприємств аграрного сектора.

Досліджено сутність термінів «механізм забезпечення економічної безпеки», «механізм управління економічною безпекою», «механізм формування економічної безпеки». Сформульовано своє бачення сутності категорії «механізм економічної безпеки». Механізм економічної безпеки автор розглядає як складову системи економічної безпеки, що представляє собою сукупність законодавчо врегульованих методів, заходів, засобів, рычагів, які в взаємодії забезпечують реалізацію стратегії економічної безпеки підприємства.

Предложена авторская трактовка концептуальной модели механизма экономической безопасности. Сформулированы цели и задачи механизма экономической безопасности; определены его методы, инструменты и рычаги. Формирование основы для функциониро-

вания механизма экономической безопасности предусматривает также создание нормативно-правового, финансового, информационного, аналитического, технико-технологического, кадрового, организационного, научно-методического обеспечения.

Оценку внешних и внутренних угроз экономической безопасности предприятия предлагается осуществлять в разрезе ее функциональных составляющих, в частности, речь идет о таких составляющих: финансовая, кадрово-интеллектуальная, производственно-технологическая, политико-правовая, безопасность принятия решений и защищенность информации, экологическая, инвестиционно-инновационная, социальная, маркетинговая, ресурсно-техническая, энергетическая, продовольственная, транспортная, внешнеэкономическая. Управление механизмом экономической безопасности невозможно без мониторинга эффективности такого механизма, одним из аспектов которого является контроль.

Ключевые слова: экономическая безопасность, механизм, предприятия, риски, угрозы, модель.
